

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-1.32>

Сміх В. В.,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ

PROBLEMS OF INTERACTION BETWEEN BODIES OF PRE-TRIAL INVESTIGATION OF INTENTIONAL MURDERS

Стаття присвячена проблемам взаємодії органів досудового розслідування таких тяжких злочинів, якими є умисні убивства. Оскільки досудове слідство щодо умисних убивств відноситься до компетенції як Національної поліції, так і Служби безпеки України та Державного бюро розслідувань, р аналізує повноваження цих державних органів, нормативно-правові акти, що регулюють таку їх діяльність, враховує завдання правоохоронних органів у контексті європейської інтеграції України. У статті обґрунтовано доведено, що «левова» частка розслідувань умисних убивств віднесена до компетенції Національної поліції. Оскільки умисні убивства рідше є побутовими, а частіше виявляються результатами діяльності організованої злочинності, автор робить висновок, що законодавством сформульовано також відповідні вимоги до суб'єктів протидії організованій злочинності, які займаються, серед іншого, і досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень. Автор виходить з того, що досудове розслідування як стадія кримінального процесу, включає комплекс заходів, пов'язаних із встановленням обставин вчинення злочину, збирання доказів та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. У роботі стверджується, що питання взаємодії органів, які здійснюють досудове розслідування умисних убивств, у законах України викладено переважно в загальному вигляді, тому автор погоджується з вченими, які вважають, що положення цих законів наразі ще не розкривають суттєвих аспектів організації та здійснення взаємодії і координації діяльності правоохоронних органів у сфері досудового розслідування умисних убивств. На підставі дослідження зроблено висновок, що потреба у забезпеченні взаємодії між слідчими підрозділами різних правоохоронних органів держави об'єктивно обумовлена як наявністю значного числа нормативних правових актів, що регулюють цю діяльність, так і участю значного числа органів державної влади, задіяних у досудовому розслідуванні умисних убивств.

Ключові слова: право людини на життя, досудове розслідування злочинів, державні органи, що здійснюють досудове розслідування умисних убивств, взаємодія органів, що здійснюють досудове розслідування умисних убивств.

The article is devoted to the problems of interaction of bodies of pre-trial investigation of such serious crimes as intentional murders. Since the pre-trial investigation of intentional murders falls within the competence of both the National Police and the Security Service of Ukraine and the State Bureau of Investigation, the author analyzes the powers of these state bodies, the regulatory legal acts regulating their activities, and takes into account the tasks of law enforcement agencies in the context of Ukraine's European integration. The article reasonably proves that the "lion's" share of investigations of intentional murders falls within the competence of the National Police. Since intentional murders are less often domestic, and more often appear to be the results of organized crime, the author concludes that the legislation also formulates relevant requirements for subjects of combating organized crime, which are engaged, among other things, in the pre-trial investigation of criminal offenses. The author proceeds from the fact that pre-trial investigation as a stage of the criminal process includes a set of measures related to establishing the circumstances of the crime, collecting evidence and bringing the guilty to criminal liability. The work substantiates that the issues of interaction between bodies conducting pre-trial investigation of intentional murders are set out in the laws of Ukraine mainly in general terms, therefore the author agrees with scientists who believe that the provisions of these laws do not yet reveal essential aspects of the organization and implementation of interaction and coordination of law enforcement agencies in the field of pre-trial investigation of intentional murders. Based on the study, it is concluded that the need to ensure interaction between investigative units of various law enforcement agencies of the state is objectively determined both by the presence of a significant number of regulatory legal acts regulating this activity, and by the participation of a significant number of state authorities involved in the pre-trial investigation of intentional murders.

Key words: human right to life, pre-trial investigation of crimes, state bodies conducting pre-trial investigation of intentional murders, interaction of bodies conducting pre-trial investigation of intentional murders.

Питання профілактики злочинів та забезпечення правопорядку залежить від багатьох факторів, важливим серед яких залишається ефективність досудового розслідування злочинів, у тому числі і умисних убивств, яке здійснюється уповноваженими законодавством суб'єктами – органами досудового розслідування та їхніми посадовими особами. На сьогодні в Україні існують два організаційних типи органів досудового розслідування: 1) відомчі (у складі органів виконавчої влади – Національної поліції та СБУ); 2) відносно автономні – ДБР, а також Національне Антикорупційне Бюро України і Бюро Економічної Безпеки. Вони утворені та функціонують на сьогодні як слідчі підрозділи у складі таких правоохоронних органів, як Національна поліція (надалі – НПУ або Національна поліція – центральний орган виконавчої влади[1]), Служба безпеки України (надалі – СБУ – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями[2]) та Державне бюро розслідувань (надалі – ДБР – державний правоохоронний орган[3]). У зв'язку із цим важливим стає питання координації роботи цих державних органів та забезпечення їх взаємодії.

Відзначимо, що левову частку завдань із досудового розслідування умисних убивств (або як можна висловитися – «умисних убивств загального характеру») вже традиційно здійснюють слідчі підрозділи Національної поліції, тоді як предмет аналогічних повноважень органів досудового розслідування СБУ обмежено умисними вбивствами лише міжнародного характеру та вбивствами, що стали наслідком терористичного акту. Зрештою, слідчим підрозділам ДБР (діяльність якого розпочато фактично наприкінці минулого десятиліття) підслідні умисні вбивства як і решта кримінальних правопорушень, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище згідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої-третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів.

Варто звернути увагу на те, що статус згаданих суб'єктів досудового розслідування, є досить різним. Так, Національну поліцію як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого згідно із законом спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, очолює Голова, якого, відповідно до Положення про Національну поліцію, призначає на посаду та звільняє з посади Кабінет Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесенням на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ[4]. Своєю чергою, МВС очолює Міністр, який, як член Кабінету Міністрів України, призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України[5;6].

Щодо Служби безпеки України: її Голова призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України, а Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом України, але вже за поданням комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора ДБР.

Відмінність у статусах цих органів, як вважаємо, зумовлена, зокрема, особливістю умисних убивств, які вони розслідують, а саме: 1) об'єкта, напр., посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави, – підслідні СБУ; 2) суб'єкта – вчинення умисного вбивства службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, – підслідні ДБР.

Досудове розслідування як стадія кримінального процесу, включає комплекс заходів, спрямованих на встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, збирання доказів та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження, що ілюструє умовний поділ досудове розслідування на певні етапи.

Своєю чергою, досудове розслідування, згідно з ч. 2 ст. 214 КПК України, розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. Їх вносять, відповідно до ч. 1 цієї статті, слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24-х годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення[7].

Можливою є зміна підслідності умисного вбивства, як і кримінальних правопорушень взагалі, якщо, наприклад, убивство виявлено працівником одного правоохоронного органу, а розслідувати його має слідчий іншого, при цьому часто консультуючись у подальшому з колегами інших правоохоронних органів.

Звідси, в такому випадку уже виникає потреба у забезпеченні взаємодії між слідчими підрозді-

лами різних правоохоронних органів держави. Важливо також зазначити, що подібна взаємодія не є якимось спонтанним, спорадичним явищем чи персональною, приватною забаганкою. Необхідність координації діяльності органів досудового розслідування впливає з численних нормативних вимог.

На сьогодні умисні убивства можуть бути побутовими або виявитися одним із проявів організованої злочинності, можуть учинятися членами організованих злочинних угруповань через розподіл визначених між ними функцій і завдань (планування, підготовка, пошук знарядь із подальшим їх приховуванням чи знищенням, виконання, прикриття виконавців, приховування чи знищення матеріальних слідів злочину, протидія досудовому розслідуванню тощо), то й відповідними законодавством сформульовано вимоги до суб'єктів протидії організованій злочинності, які займаються, серед іншого, і досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень.

Приміром, у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 міститься розділ V під назвою «Взаємодія державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю», статтею 16 якого до суб'єктів взаємодії у питаннях боротьби з організованою злочинністю віднесено органи прокуратури, Національної поліції та СБУ. Зокрема, ч. 6 цієї статті встановлено, що територіальні органи Національної поліції і СБУ (у межах відомств) зобов'язані передавати відповідним спеціальним підрозділам оперативну інформацію, документи та інші матеріали, пов'язані з організованою злочинністю, а також кримінальні провадження через відповідного прокурора на письмову вимогу спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю; керівники територіальних органів Національної поліції, Служби безпеки України забезпечують взаємодію із спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю і сприяють виконанню поставлених перед спеціальними підрозділами завдань[8].

В іншому, підзаконному, але надзвичайно важливому акті – Стратегії боротьби з організованою злочинністю, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020, зазначено, що неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею. Тому одним із керівних принципів Стратегії визначено забезпечення ефективної взаємодії державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема із структурами країн – членів ЄС, міжнародними організаціями відповідної спрямованості. Серед критеріїв оцінки страте-

гії – запровадження міжнародних стандартів і дієвих механізмів забезпечення координації та взаємодії суб'єктів боротьби з організованою злочинністю[9].

Продовжуючи вести мову про законодавчу регламентацію взаємодії, слід зазначити, що насамперед кримінальним процесуальним законом України передбачено взаємодію різних державних органів у рамках досудового розслідування щодо:

1) створення і діяльності спільних слідчих груп – для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав (ст. 571 КПК України);

2) щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом – здійснюється Офісом Генерального прокурора відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 618 КПК України), ратифікованого Україною 21.08.2024.

Може скластися враження, що зазначені в КПК України види взаємодії органів досудового розслідування стосуються виключно міжнародних відносин у кримінальних провадженнях? Втім, якщо звернутися до законодавства України, що визначає статус суб'єктів правоохоронної діяльності в частині досудового розслідування умисних убивств, можна виявити майже протилежне.

Приміром, статтею 5 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку. Також, поліція відповідно до покладених на неї завдань (п. 34 ч. 1 ст. 23 цього закону) здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями; організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, Європейським поліцейським офісом (Європолом), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу (п. 44 ч. 1 ст. 23); здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями (п. 4 ч. 2 ст. 25). Про взаємодію ідеться в цьому законі і стосовно керівників територіальних органів поліції з представниками органів місцевого самоврядування (ст. 88), а також поліції з громадськістю шляхом підготовки та виконання спільних проектів, програм та заходів для задо-

волення потреб населення (ст. 89). Більше того, діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб (ст. 11).

Як впливає з викладеного, поняття та зміст категорії «взаємодія» в Законі України «Про Національну поліцію» трактується надто неоднозначно, інколи у поєднанні з термінами «співпраця», «співробітництво», «партнерство» тощо. Тут, як вважаємо, помітне намагання законодавця у постмайданний період наповнити новостворену поліцію певними демократичними «західними» епітетами, наблизивши її таким чином до народу. Проте будь-які реформи – це тривалий, поетапний процес. На сьогодні можна з упевненістю стверджувати про порівняно вдалий проєкт стосовно реформування патрульної поліції – структури, найбільш наближеної до населення, зокрема його законотворчої частини. Втім, значно складніше відбуваються процеси реформування кримінального блоку та підрозділів досудового слідства Національної поліції, що вимагає кардинально інших підходів, зокрема кадрових. Суттєві корективи у процеси реформування, що триває, внесла війна, під час якої багато поліціантів активно залучені до розслідування воєнних злочинів. Причому першочергові слідчі дії зазвичай лежать на плечах саме поліцейських. А це і виявлення тіл закатованих росіянами українців, і ексгумація масових поховань, і психологічна підтримка людей на щойно визволених територіях тощо[10]. Адже належне документування у взаємодії з іншими правоохоронними органами саме масових умисних убивств як воєнних злочинів – запорука ефективної співпраці України з Міжнародним кримінальним судом щодо притягнення держави-агресора до відповідальності.

Якщо звернутися до іншого нормативно-правового акту – Закону України про СБУ, прийнятого набагато раніше – менш як за рік після проголошення незалежності України, то питання взаємодії викладено в ньому, як вважаємо, більш конкретно і змістовно. Вона стосується взаємодії СБУ з Управлінням охорони вищих посадових осіб України, правоохоронними та митними органами у порядку і на засадах, визначених законами, указами Президента України та прийнятими на їх основі актами Служби безпеки України і відповідного відомства (ст. 17). Також для вирішення покладених завдань Служба безпеки України може встановлювати контакти з органами безпеки іноземних держав і взаємодіяти з ними на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод (ст. 16)[2]. Натомість у Законі України про СБУ не йдеться про взаємодію цієї спецслужби з громадськістю, що зумовлено, на наш погляд, таким принципом оперативно-службової діяльності СБУ, як конспірація (ст. 3).

Найбільш змістовно, як вважаємо, викладено вивчення взаємодії органів досудового розслідування в Законі України «Про Державне бюро розслідувань». Цій проблематиці присвячено навіть розділ IV «Взаємодія Державного бюро розслідувань з іншими державними органами». ДБР для виконання покладених на нього завдань має взаємодіяти з органами прокуратури, внутрішніх справ, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. ДБР також взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, органами Державної прикордонної служби та іншими державними органами. ДБР може укладати з окремими державними органами угоди (меморандуми) про співпрацю та обмін інформацією. ДБР та Державна пенітенціарна служба України взаємодіють з питань обміну інформацією про осіб, притягнутих до відповідальності за кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності Державного бюро розслідувань (ст. 22)[3].

В іншому, такому досить значущому, на наше переконання, нормативно-правовому акті, як Законі України «Про національну безпеку України», питання взаємодії органів, віднесених до сектора безпеки та оборони, вирішено дещо поверхово. У ст. 12 цього закону лише зазначено, що інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони. Адже національна безпека України, за визначенням цього Закону, – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Своєю чергою, національні інтереси України визначено також цим законом як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян[11]. Звідси, як вважаємо, захищеність життя людини від протиправних посягань, якими є, зокрема, умисні вбивства, і є складовою національних інтересів України, тим більш, якщо мають місце посягання на державних, громадських і політичних діячів України, релігійних діячів чи журналістів, працівників правоохоронних органів.

У зв'язку з викладеним можна констатувати, що питання взаємодії у контексті законів України викладено переважно в загальному вигляді. І, як також зазначають деякі автори,

положення цих законів наразі ще не розкривають суттєвих аспектів організації та здійснення взаємодії і координації[12]. На сьогодні постає потреба узгодження ряду нормативних правових актів, наприклад, Положення про національну поліцію (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877) та інших актів.

Втім більш предметно та конкретизовано, як можна також погодитися з рядом вчених, взаємодія і координація правоохоронних органів регламентується відповідними спеціальними підзаконними нормативно-правовими актами, але, як вважаємо, переважно відомчого рівня, як-то: Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією», затверджене спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ, Державної податкової служби України, Міністерства оборони України, Державної митної служби України, Державної прикордонної служби України та Державної пенітенціарної служби України від 26.04.2012 № № 43/375/166/353/284/241/290/236[13];

Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575[14]; наказ СБУ та МВС України від 20.02.2025 № 54/112 «Про взаємодію Служби безпеки України та Національної поліції України під час організації розшуку осіб»[15]; Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, затверджений наказом МВС України від 22.12.2016 № 1250[16], та ін. Такий підхід можна вважати оправданим, оскільки питання взаємодії правоохоронних органів пов'язане із питаннями особливостей оперативно-розшукової діяльності, режимності, секретності, обумовлених і національними інтересами, і завданнями захисту прав і свобод людини і громадянина, а тому не завжди доцільно створювати умови для широкої доступності до їх змісту.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст.379.
2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 27, ст. 382.
3. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 6, ст.55.
4. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>.
5. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 13, ст. 222.
6. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 858. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 35, ст. 358.
9. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.
10. Крапивін Є. МВС: завдяки чому система вистояла, та чи потрібно їй трансформуватися в умовах війни? (07.02.2023). *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/mvs-zavdjaki-chomu-sistema-vistojala-ta-chi-potribno-jij-transformuvatisja-v-umovakh-vijni.html>.
11. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241.
12. Шкіндюк В. І. Адміністративно-правові засади взаємодії та координації у сфері правоохоронної діяльності на регіональному рівні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2022. 210 с. С. 144.
13. Про затвердження Положення "Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією" : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ, Державної податкової служби України, Міністерства оборони України, Державної митної служби України, Державної прикордонної служби України та Державної пенітенціарної служби України від 26.04.2012 № № 43/375/166/353/284/241/290/236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0043900-12#Text>.
14. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх вияв-

ленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

15. Про взаємодію Служби безпеки України та Національної поліції України під час організації розшуку осіб : наказ СБУ та МВС України від 20.02.2025 № 54/112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-25#Text>.

16. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказом МВС України від 22.12.2016 № 1250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1682-16#Text>.